

УДК 342.727:004.738.5:061.1ЮНЕСКО
DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2026.1.8>

Олег ДЖОЛОС

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,
доцент кафедри аудіовізуальних медіа,
Навчально-науковий інститут журналістики
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
jolos72oleh@knu.ua
ORCID: 0000-0001-8069-1013

СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЦИФРОВИХ ПЛАТФОРМ: НАСТАНОВИ ЮНЕСКО

Актуальність дослідження зумовлена трансформацією сучасного медіаландшафту, в умовах якої медіаконтент дедалі частіше створюється, поширюється та споживається за допомогою цифрових онлайн-платформ. При цьому значна частина творців контенту не належить до професійної спільноти журналістів або традиційних медіаінституцій. Сучасні дослідження медіаспоживання свідчать, що смартфон остаточно утвердився як головний екран у повсякденному житті користувачів, а цифрові платформи та медіасервіси стали домінуючими джерелами отримання інформації та розважального контенту. Водночас така динаміка породжує низку ризиків, зокрема в ситуації, коли швидкість виробництва контенту вступає в суперечність із принципами професійної відповідальності медіа перед аудиторією. Цифрові платформи, надаючи простір для різноманітних форм самовираження, водночас можуть формувати інформаційні «бульбашки», сприяти поширенню хибної інформації та дезінформації, а також посиленню теорій змови й проявів насильства. За таких умов особливої актуальності набуває питання захисту аудиторії цифрових платформ від маніпулятивних практик та інформаційних загроз.

Постановка проблеми ґрунтується на необхідності комплексного аналізу механізмів захисту користувачів цифрових платформ у контексті міжнародних підходів до регулювання цифрового середовища, зокрема політик ЮНЕСКО, спрямованих на підвищення якості цифрового контенту та формування більш здорового й стійкого інформаційного простору.

Метою статті є аналіз результатів дослідження ЮНЕСКО «За екранами: думки творців цифрового контенту; розуміння їхніх намірів, практик та викликів», а також політик Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури щодо сприяння та захисту свободи слова й прав споживачів контенту в контексті використання та модерації цифрових платформ. У статті також виокремлено ключові принципи управління цифровими платформами, запропоновані ЮНЕСКО, які формують цілісну нормативну рамку, що поєднує захист свободи вираження поглядів із вимогами прозорості, підзвітності та правової відповідальності. Зазначені принципи можуть слугувати теоретичною та практичною основою для подальших наукових досліджень у сфері цифрових медіа, а також для розроблення національних і міжнародних політик регулювання цифрового інформаційного середовища.

Ключові слова: цифрові платформи, творці контенту, відповідальність, регуляція, аудиторія, інформаційна і медіа грамотність.

Oleh Dzholos. FREEDOM OF EXPRESSION AND RESPONSIBILITY OF DIGITAL PLATFORMS: UNESCO GUIDELINES

The relevance of this study is determined by the transformation of the contemporary media landscape, in which media content is increasingly created, distributed, and consumed through digital online platforms. At the same time, a significant proportion of content creators do not belong to the professional community of journalists or traditional media institutions. Recent studies on media consumption indicate that the smartphone has firmly established itself as the primary screen in people's everyday lives, while digital platforms and media services have become the dominant sources of information and entertainment.

However, this dynamic gives rise to a number of risks, particularly in situations where the speed of content production comes into conflict with the principles of professional media responsibility toward audiences. Digital platforms, while providing space for diverse forms of self-expression, may simultaneously foster informational “filter bubbles,” facilitate the spread of misinformation and disinformation, and contribute to the proliferation of conspiracy theories and manifestations of violence. Under such conditions, the issue of protecting digital platform audiences from manipulative practices and information threats becomes especially pressing.

The problem statement is grounded in the need for a comprehensive analysis of mechanisms for protecting users of digital platforms within the framework of international approaches to digital governance, particularly UNESCO's policies aimed at improving the quality of digital content and fostering a healthier and more resilient information environment.

The purpose of this article is to analyze the findings of the UNESCO study “Behind the Screens: Insights from Digital Content Creators – Understanding Their Intentions, Practices, and Challenges”, as well as the policies of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization concerning the promotion and protection of freedom of expression and the rights of content consumers in the context of the use and moderation of digital

platforms. The article also identifies key principles of digital platform governance proposed by UNESCO, which constitute a coherent normative framework that combines the protection of freedom of expression with requirements for transparency, accountability, and legal responsibility. These principles may serve as both a theoretical and practical foundation for further research in the field of digital media, as well as for the development of national and international policies regulating the digital information environment.

Key words: digital platforms, content creators, responsibility, regulation, audience, information and media literacy.

У 2024 році близько 60 % населення світу (приблизно 4,75 млрд осіб) користувалися цифровими онлайн-платформами для самовираження, інформування та комунікації. Цифровий простір, що постає як нова сфера суспільної взаємодії та публічної дискусії, поступово набуває домінуючого значення в повсякденному житті сучасної людини.

Результати дослідження «Медіаспоживання 2025» засвідчують суттєву трансформацію медіазвичок української аудиторії [3]. Ключовим висновком є остаточне утвердження смартфона як головного екрану споживання контенту, тоді як цифрові платформи та медіасервіси дедалі частіше виконують роль фонових каналів інформації та розваг у щоденних практиках.

Емпіричні дані свідчать про зростання інтенсивності онлайн-споживання: 44 % респондентів щоденно проводять у месенджерах понад три години, 36 % – на відеоплатформах, 30 % – у соціальних мережах, тоді як телебачення залишається основним джерелом контенту лише для 17 % аудиторії. Переважна більшість користувачів (91 %) споживає контент зі смартфона, що підтверджує його трансформацію в універсальний медіацентр для новин, розваг і комунікації незалежно від вікових характеристик.

Месенджери зберігають провідну позицію як канал доступу до новин: 75% українців отримують інформацію через Telegram, Viber та аналогічні сервіси. Посилюється роль соціальних мереж як джерела новин – ними користуються 60% опитаних (проти 56 % у 2024 році). Частка цифрових відеоплатформ також зросла з 51 % до 54 %, а інтерес до стримінгових сервісів для музики та відео збільшився з 34 % до 41 %. Серед соціальних мереж домінуючі позиції зберігає Facebook (72 %), водночас Instagram демонструє стабільне зростання аудиторії (67 %), а TikTok – найдинамічніше зростання (з 49 % до 54 %), дедалі частіше виконуючи функцію джерела новин, особливо для молодшої аудиторії. Загалом відеоконтент цифрових платформ утверджується як провідний формат споживання інформації.

Водночас, попри потенціал цифрових платформ як інструментів розширення свободи вираження поглядів і суспільної інклю-

зії, їх функціонування супроводжується низкою ризиків. Соціальні мережі нерідко формують замкнені інформаційні середовища, що сприяють поширенню дезінформації, конспірологічних наративів і насильницького контенту, що актуалізує потребу в посиленні відповідального управління цифровими платформами.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві переважна частина медіаконтенту споживається через цифрові онлайн-платформи та медіасервіси, які суттєво впливають на соціальну поведінку, інформаційні практики та форми суспільної взаємодії. Цифровий простір як середовище соціальної комунікації значною мірою функціонує відповідно до алгоритмічних механізмів, спрямованих на утримання та монетизацію уваги користувачів. У результаті такі алгоритми нерідко віддають пріоритет показникам залученості (клікам, переглядам, емоційній реакції) замість перевірності, доказовості та якості інформації, що сприяє поширенню дезінформації, мови ворожнечі та маніпулятивних практик.

За умов зниження здатності аудиторії відрізнити достовірну інформацію від вигадки або неправди під загрозою опиняються базові засади демократичного суспільства, зокрема довіра до інформаційних інститутів, публічний дискурс і свобода вираження поглядів. У цьому контексті особливої актуальності набуває питання відповідального управління цифровими платформами та захисту прав споживачів медіаконтенту.

У межах цього дослідження здійснюється аналіз результатів дослідження ЮНЕСКО «За екранами: думки творців цифрового контенту; розуміння їхніх намірів, практик та викликів», а також політик Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, спрямованих на сприяння та захист свободи слова й прав користувачів у процесах використання та модерації цифрових платформ.

Метою статті є аналіз політики ЮНЕСКО, зокрема «Настанов з управління цифровими платформами» [4], з метою виокремлення ролей, обов'язків і сфер відповідальності держав, операторів цифрових платформ, міжурядових організацій, гро-

мадянського суспільства, медіа, наукових інституцій, технічної спільноти та інших зацікавлених сторін у формуванні цифрового медіасередовища, в якому свобода вираження поглядів і доступ до інформації виступають базовими принципами функціонування. Окремим завданням дослідження є узагальнення рекомендацій щодо відповідального використання цифрових платформ у професійній діяльності медіа та журналістів з урахуванням етичних, правових і професійних стандартів.

Методологічну основу роботи становить міждисциплінарний підхід, що поєднує методи опису, порівняльного аналізу та контент-аналізу. У дослідженні використано комплекс наукових методів: описовий і метод систематизації – для опрацювання теоретичних і нормативних джерел; аналітичний – для вивчення особливостей використання цифрових платформ у процесах виробництва та поширення контенту; метод узагальнення – для інтерпретації результатів дослідження, формулювання висновків і вироблення рекомендацій щодо принципів функціонування та управління цифровими платформами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика впровадження та використання цифрових онлайн платформ і медіа сервісів у виробництві і споживанні контенту вже тривалий час перебуває у фокусі уваги як зарубіжних, так і вітчизняних науковців та журналістів-практиків а також міжнародних організацій.

Вагомим внеском у розвиток цього напрямку стала публікація Катерини Горської, доцента Навчально-наукового інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Цифровий контент в епоху інтерактивності: переосмислення сприйняття аудиторією та нові можливості для споживання медіа». Ця публікація є вдалою спробою системно осмислити нові практики споживання контенту у цифрову епоху [2].

Серед зарубіжних досліджень важливою є дослідницька робота підготовлена у партнерстві Chatham House та Global Partners «Towards a Global Approach to Digital Platform Regulation» – аналітичний документ про глобальні тенденції у регулюванні цифрових платформ, включно з правами користувачів, моніторингом платформ та захистом відкритого інтернету [10].

Перспективи законодавчого регулювання діяльності цифрових платформ в Україні, а саме правові аспекти, які виникають

у зв'язку з розвитком платформ спільного доступу до інформації, зокрема щодо алгоритмічного управління контентом, ретельно розглянути у науковій публікації Бугай М. В. «Правові аспекти функціонування платформ спільного доступу до інформації: виклики цифрового правозастосування та перспективи регулювання» [1].

У дослідженні також використано «Практичний гайд з впровадження медіа та інформаційної грамотності» Центр демократії та верховенства права [6].

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі домінування цифрових онлайн платформ над традиційними медіа більшість споживачів контенту не здатні відрізнити вигадку від реальності чи брехню від правди, засади нашого суспільства руйнуються. Демократія, діалог і дискусія – все, що необхідне для подолання основних викликів сучасності, стає справжнім викликом. Творці цифрового контенту безпрецедентними способами змінюють практики курування та поширення інформації. Незалежно від того, чи залучають вони мільйони підписників, чи зосереджуються на нішевих спільнотах, ці впливові голоси дедалі більше охоплюють світову аудиторію, особливо молоде покоління, яке все рідше використовує традиційні медіа як основне джерело новин.

За якими принципами і правилами діють творці контенту (контентмейкери) цифрових платформ? На це питання дає відповідь дослідження ЮНЕСКО: «За екранами: думки творців цифрового контенту; розуміння їхніх намірів, практик та викликів» («Behind the screens: insights from digital content creators; understanding their intentions, practices and challenges») [9].

Звіт ЮНЕСКО «За екранами» має на меті надати цінну інформацію про світ творців цифрового контенту. У звіті висвітлено підсумки дослідження мотивації, навичок, практик та труднощів творців цифрового контенту.

Результати дослідження свідчать, що значна частина творців цифрового контенту (інфлюенсерів) керується суб'єктивним уявленням про власний вплив на аудиторію. Хоча лише 19 % респондентів ідентифікують себе як справді впливових, більшість із них регулярно поширюють інформацію серед своїх підписників.

Аналіз джерел, які використовують творці під час підготовки контенту, засвідчив, що основним критерієм оцінки достовірності онлайн-інформації залишається її «популярність», виміряна кількістю лайків і перегля-

дів (42 %). Другорядне значення має схвалення контенту з боку довірених осіб або експертів. Така практика вказує на обмежене застосування системної перевірки фактів і підкреслює потребу в підвищенні рівня медіа- та інформаційної грамотності творців контенту.

Особливе занепокоєння викликає низький рівень обізнаності респондентів щодо регуляторних рамок і міжнародних стандартів цифрових комунікацій: 59% опитаних не мають достатніх знань у цій сфері. Це актуалізує необхідність інформування творців контенту про правові аспекти свободи слова та відповідальність у цифровому середовищі.

Дослідження також зафіксувало поширеність мови ворожнечі як однієї з ключових проблем: з нею стикалися 32 % респондентів, причому більшість обирала стратегію ігнорування, а не повідомлення про інциденти. Крім того, виявлено наявність етичних дилем, пов'язаних зі спонсорованим контентом, оскільки лише половина опитаних системно розкриває інформацію про джерела фінансування, що свідчить про труднощі в поєднанні принципів прозорості та комерційних інтересів.

Результати дослідження засвідчують нагальну потребу в системній підготовці та підтримці творців цифрового контенту. Більшість респондентів не належать до професійних асоціацій і не мають методичних орієнтирів щодо відповідального створення контенту. Водночас опитані виявили високий рівень зацікавленості у проходженні безкоштовних освітніх програм ЮНЕСКО, спрямованих на розвиток медіа- та інформаційної грамотності. У цьому контексті ЮНЕСКО, сприяючи формуванню глобальних професійних стандартів і забезпечуючи безперервне навчання, може відігравати ключову роль у підтримці творців цифрового контенту, діяльність яких має транснаціональний характер.

У 2023 році ЮНЕСКО оприлюднила документ «Настанови з управління цифровими платформами», що є складовою ширшої ініціативи Internet for Trust [4]. У ньому запропоновано нормативно-ціннісну рамку регулювання діяльності цифрових платформ, орієнтовану на захист прав людини, свободи вираження поглядів та забезпечення доступу до інформації.

Принцип належної перевірки дотримання прав людини передбачає системну оцінку впливу діяльності цифрових платформ на права і свободи людини. Така перевірка має охоплювати алгоритмічні системи,

політики модерації контенту, бізнес-моделі та зміни в дизайні сервісів. Особливої ваги цей принцип набуває в умовах суспільно-політичних криз, збройних конфліктів і виборчих процесів, коли ризики порушення свободи слова істотно зростають. Належна перевірка розглядається як превентивний механізм мінімізації шкоди та підвищення відповідальності платформ.

Принцип дотримання міжнародних стандартів прав людини ґрунтується на визнанні того, що цифрові платформи не є нейтральними технічними інструментами. Їхні управлінські й алгоритмічні рішення безпосередньо впливають на реалізацію свободи вираження поглядів, принципів недискримінації та права на інформацію. Окрему увагу приділено захисту вразливих груп населення, а також збереженню культурного й мовного різноманіття.

Принцип прозорості визначається ЮНЕСКО як ключова передумова довіри до цифрових платформ. Він передбачає відкритість правил користування, політик модерації контенту, механізмів ранжування та алгоритмічних рекомендацій. Користувачі повинні мати змогу зрозуміти логіку прийняття рішень щодо просування, обмеження або видалення контенту.

Принцип забезпечення доступу користувачів до інформації акцентує на необхідності надання чіткої та зрозумілої інформації про права й обов'язки користувачів у цифровому середовищі. Це включає наявність ефективних механізмів подання скарг, оскарження рішень щодо контенту та отримання обґрунтованих пояснень від платформ.

Принцип підзвітності та відповідальності платформ передбачає обов'язок цифрових платформ нести відповідальність за соціальні наслідки своєї діяльності перед користувачами, суспільством і регуляторними органами. Особливу увагу в цьому контексті приділено захисту дітей та інших соціально вразливих груп у цифровому просторі.

Зазначені принципи мають універсальний характер і можуть слугувати орієнтиром для формування державної політики, розвитку механізмів саморегулювання цифрових платформ і посилення міжнародної координації у сфері управління цифровим інформаційним середовищем.

Висновки. Результати глобального дослідження «За екранами» підтверджують нагальну потребу в посиленні медіа- та інформаційної грамотності серед творців цифрового контенту. Зокрема, обмежене застосування практик перевірки фактів свідчить про

їхню підвищену вразливість до дезінформації та неправдивих повідомлень, що становить ризики як для якості контенту, так і для інформаційної безпеки аудиторії загалом.

Недостатній рівень розвитку критичного мислення створює умови для маніпулятивного впливу з боку політичних, державних і комерційних акторів, що може підірвати автентичність і цілісність цифрового контенту та негативно впливати на публічний дискурс і довіру до цифрових медіа.

В умовах фрагментованого та гібридного медіаландшафту особливої ваги набуває співпраця між професійними журналістами та творцями цифрового контенту. Стирання меж між традиційною журналістикою і новими формами цифрового виробництва відкриває можливості для взаємного обміну професійними стандартами, що може сприяти підвищенню якості інформації та зміцненню довіри аудиторії.

Суттєвим викликом залишається низька обізнаність творців контенту щодо міжнародних стандартів і правових засад цифрових комунікацій, що ускладнює відповідальну діяльність у цифровому середовищі та підвищує ризик юридичних наслідків. У цьому контексті освітні ініціативи у сфері медіа- та

інформаційної грамотності, зокрема за підтримки міжнародних організацій, відіграють ключову роль у формуванні етично орієнтованого середовища створення контенту.

Водночас зафіксований інтерес творців цифрового контенту до безкоштовних освітніх програм свідчить про їхню готовність до професійного розвитку та підвищення компетентностей. Інвестування в комплексні навчальні програми сприяє формуванню спільноти відповідальних творців, які усвідомлюють значення перевірки фактів, дотримання етичних стандартів і відповідальності перед аудиторією.

У цьому процесі ЮНЕСКО може відігравати системоутворюючу роль, просуваючи глобальні професійні стандарти та культуру саморегулювання. Запропоновані Організацією принципи управління цифровими платформами формують цілісну нормативну рамку, що поєднує захист свободи вираження поглядів із вимогами прозорості, підзвітності та правової відповідальності. Вони можуть слугувати теоретичною і практичною основою для подальших наукових досліджень, а також для розроблення національних і міжнародних політик регулювання цифрового середовища.

Література:

1. Бугай М. В. Правові аспекти функціонування платформ спільного доступу до інформації: виклики цифрового правозастосування та перспективи регулювання. URL: https://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/592?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 07.01.2026).
2. Горська К. Цифровий контент в епоху інтерактивності: переосмислення сприйняття аудиторією та нові можливості для споживання медіа. *Журнал Обрії друкарства*, 2025. № 1(17). URL: [https://doi.org/10.20535/2522-1078.2025.1\(17\).326021](https://doi.org/10.20535/2522-1078.2025.1(17).326021)
3. Дослідження «Медіаспоживання 2025». URL: <https://gradus.app/uk/open-reports/research-media-consumption-ukraine/> (дата звернення: 07.01.2026).
4. Настанови з управління цифровими платформами: Забезпечення свободи вираження поглядів і доступу до інформації завдяки багатосторонньому підходу. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000396485> (дата звернення: 07.01.2026).
5. Новини є найпопулярнішою категорією телеграм-каналів серед українських користувачів, – Telemetro. URL: <https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/38739/2025-12-17-novynyie-nauropulyarnishoyu-kategoriieyu-telegram-kanaliv-sered-ukrainskykh-korystuvachiv-telemetro/> (дата звернення: 07.01.2026).
6. Практичний гайд з впровадження медіа- та інформаційної грамотності». URL: <https://cedem.org.ua/wp-content/uploads/2025/12/MIL-Guideline-1.pdf> (дата звернення: 07.01.2026).
7. Рекомендації з відповідального використання штучного інтелекту у сфері медіа. Міністерство цифрової трансформації України. 2024. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/yak-vidprovidalno-vikoristovuvati-shtuchniy-intelekt-rozrobili-rekomendatsii-dlya-media> (дата звернення: 07.01.2026).
8. Artificial Intelligence in Journalism. URL: <https://innovating.news/article/ai-in-journalism/> (дата звернення: 07.01.2026).
9. Behind the screens: insights from digital content creators; understanding their intentions, practices and challenges. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000392006> (дата звернення: 07.01.2026).
10. Towards a global approach to digital platform regulation. URL: https://www.chathamhouse.org/2024/01/towards-global-approach-digital-platform-regulation?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 07.01.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 27.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026